Erfgoedvereniging
Heemschut
Commissie Amsterdam
Korenmetershuis
Nieuwezijds Kolk 28
1012 PV AMSTERDAM

AANGETEKEND
Aan mevrouw Femke Halsema, burgemeester van Amsterdam
en de wethouders Alexander Scholtes (monumenten en erfgoed), Rutger Groot Wassink (gemeentelijk vastgoed), Zita Pels (volkshuisvesting) en de wethouder a.i. (woningbouw)
Postbus 202
1000 AE AMSTERDAM

Amsterdam, 29 april 2025
Betreft: **Joods cultuurhistorisch erfgoed in Amsterdam**

Geachte mevrouw Halsema, heren Scholtes en Groot Wassink, mevrouw Pels,

Uw excuus voor de rol van de gemeente bij de Jodenvervolging gedurende de bezettingsjaren op Jom Hasjoa zullen veel Joodse en niet-Joodse Amsterdammers waarderen. Erfgoedvereniging Heemschut en het Cuypers-genootschap hopen dat de gemeente – naast het stimuleren van hedendaagse Joodse cultuur in Amsterdam – zich ook zal inzetten voor het behoud van bedreigd Joods cultuurhistorisch erfgoed in de stad.

Inventarisatie
Van groot belang voor het behoedzaam omgaan met het Joods erfgoed is een goede inventarisatie van wat daarvan rest. In 2008 is zo'n inventarisatie uitgevoerd in stadsdeel Centrum. Een van de aanbevelingen in dat rapport is een vervolg van de inventarisatie in de stadsdelen Oost en Zuid. Hoe belangrijk kennis is over erfgoed toont de actie voor het behoud van het complex aan het Museumplein waar Etty Hillesum heeft gewoond. Op het nippertje kon door middel van een spoedprocedure sloop van dit complex worden voorkomen; de gevel is inmiddels gerestaureerd. Zo'n inventarisatie komt niet alleen van pas bij renovatie en/of sloop-nieuwbouw, maar biedt ook informatie voor het cultuurhistorische aspect bij de actualisatie van de ordekaarten (veelal wordt nu alleen gekeken naar stedenbouwkundige en architectonische waarden) en de historische bewust-wording.
In antwoord op vragen van de CDA-fractie (van 10 februari jl.) heeft wethouder Scholtes laten weten het belang van de inventarisatie van Joods erfgoed te onderschrijven en op zoek te gaan naar budget voor het onderzoek. Wij dringen erop aan dat de inventarisatie voortvarend wordt opgepakt en uitgevoerd, en hopen dat deze kan worden uitgebreid tot de gehele gemeente.

Tugelaweg
Een voorbeeld van een niet heel bekend complex met een bijzondere Joodse geschiedenis zijn de woning-blokken van Handwerkers Vriendenkring aan de Tugelaweg. Gedurende de bezettingsjaren is het bezit van deze, door de Duitse bezetter als joods beschouwde, woningcorporatie onteigend en ondergebracht bij het Gemeentelijk Woningbedrijf (thans Ymere). In 2014/15 zijn twee van de oorspronkelijk vijf blokken gesloopt ten behoeve van nieuwbouw. Ymere heeft onlangs laten weten een groot deel van één van de drie resterende blokken (blok 1) te willen slopen. De Duitsers maakten van de Transvaalbuurt een 'concentratiebuurt', Joden uit andere stadsdelen en uit de provincie moesten zich hier vestigen. Na de deportaties kwamen veel woningen leeg te staan. Tijdens de hongerwinter werd uit de verlaten huizen het hout gesloopt waardoor panden gedeeltelijk zijn ingestort. Na de oorlog is in de jaren 1949-1951 het complex hersteld, waarbij het ingestorte gedeelte aan de Spitskopstraat provisorisch is herbouwd; het bouwblok is niet meer tot de oorspronkelijke hoogte opgetrokken. Daardoor is, heel uniek, de oorlogsschade nog altijd zichtbaar. Door sloop en nieuwbouw tot weer het oorspronkelijk volume, zal juist die periode van na de deportaties, leegstand,

Erfgoedvereniging
Heemschut
Commissie Amsterdam
Korenmetershuis
Nieuwezijds Kolk 28
1012 PV AMSTERDAM

sloop en moeizame wederopbouw – nergens in de stad zo duidelijk te zien – worden weggepoetst. Om dit te voorkomen hebben wij op 15 april jl. voor het complex van de resterende drie blokken de monumentenstatus aangevraagd (spoedprocedure). Wij verzoeken het college met klem het complex als gemeentelijk monument te beschermen.

Onderwijzerswoning Uilenburg
Van de door Sophie Rosenthal-Maij gestichte school op Uilenburg bestaat alleen nog de onderwijzerswoning van 1888. De school zelf werd in 1956 gesloopt ten behoeve van de bouw van het onderstation van (thans) Liander. Nu Liander wil uitbreiden dreigt opnieuw sloop van de onderwijzerswoning. De Vereniging Vrienden van de Amsterdamse Binnenstad zet zich al jaren in voor behoud en bescherming. Wij gaan ervan uit dat sloop niet meer aan de orde is, zouden verplaatsing betreuren en daarom graag een goede motivatie zien als en waarom verplaatsing nodig is, en in dat uiterste geval een goed plan voor de nieuwe locatie.

Wandschildering van Lex Horn
In de remise van het GVB in de Jan Tooropstraat is een grote wandschildering gewijd aan de Februaristaking gemaakt door de Joodse kunstenaar Lex Horn. De schildering is in slechte staat en heeft een restauratie nodig. Helaas is het kunstwerk door een grote inbouw nauwelijks zichtbaar, waardoor het in de toekomst eenvoudig kan verdwijnen. Dit imposante maar onbekende herdenkingsmonument verdient beter. Wij hopen dat de gemeente zich inspant voor restauratie en een betere zichtbaarheid.

Synagoge Lekstraat
De gemeente is eigenaar van voormalig Joods vastgoed, waaronder het complex in de Lekstraat. Een deel is in gebruik als veilinghuis het andere deel wordt nog gebruikt als synagoge. In dat laatste deel is helaas sprake van nogal wat achterstallig onderhoud in het interieur, met name de entreehal. Het bijzondere, in 1936-1937 naar ontwerp van Abraham Elzas gebouwde, complex is zeer terecht een rijksmonument. Als eigenaar is de gemeente gehouden het monument in goede staat te houden. Wij verzoeken u daarom het achterstallig onderhoud niet ter discussie te stellen tussen Gemeentelijk Vastgoed als verhuurder en de gebruiker als huurder. De kleine Joodse gemeenschap die hier naar sjoel gaat, is waarschijnlijk niet bij machte het onderhoud op een zorgvuldige wijze in overeenstemming met het ontwerp uit te laten voeren. Laat daarom Gemeentelijk Vastgoed het herstel in goed overleg met Monumenten en Archeologie uitvoeren.

Wij verzoeken u behoedzaam om te gaan met het Joods cultuurhistorisch erfgoed dat behoort tot het erfgoed van de stad. Wij willen voorkomen dat in deze tijd van woningnood een lastige afweging wordt gemaakt tussen extra woningen of extra investeringen en het behoud van waardevol erfgoed. Een afweging die niet goed te maken is als alleen naar woningaantallen of financiën wordt gekeken. Het historisch belang laat zich niet in cijfers uitdrukken, wat je sloopt komt niet meer terug.

Met vriendelijke groeten,
namens de commissie Amsterdam van Heemschut,

Norman Vervat (voorzitter) en Paul Meijer (secretaris)

namens het Cuypersgenootschap,

Vladimir Stissi (voorzitter) en David Mulder

C.c.: Monumenten en Archeologie, mevrouw Ariadne Onclin